

Nr 146.

Av herrar **Bruce** och **Bergqvist**, *i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av och lönereglering för överintendentsämbetet samt angående länsarkitekter m. m.*

I Kungl. Maj:ts proposition nr 258 angående omorganisation av och lönereglering för överintendentsämbetet samt angående länsarkitekter m. m. lämnas bland annat en redogörelse för det verksamhetsområde, som skulle tillkomma det ämbetsverk, vilket under namn av byggnadsstyrelsen skulle träda i stället för överintendentsämbetet. En av ifrågasvarande styrelsens viktigaste uppgifter skulle enligt denna redogörelse bli att taga befattning med statens byggnadsverksamhet. Styrelsens befattning med denna verksamhet skulle bli väsentligt olika allt efter det ändamål byggnaderna skulle tillgodose och därför också med hänsyn till den befogenhet i fråga om dessa byggnader, som skulle tillkomma de centrala ämbetsverk, vilka hava att öva inseeende över den verksamhet, som byggnaderna vore ämnade att tjäna. Huru man tänkt sig ifrågasvarande gren av byggnadsstyrelsens verksamhet framgår av en å sid. 168—170 i propositionen intagen översikt. Enligt denna skulle de ärenden, som här äro i fråga, kunna fördelas i fem grupper, i översikten betecknade med bokstäverna A—E. Ärenden, tillhörande gruppen A), bland vilka som exempel nämnes nybyggnad av ett folkskoleseminarium, skulle i det hela taget handläggas enbart av byggnadsstyrelsen. Beträffande de ärenden, som upptagas i gruppen B) skulle däremot ett ordnat samarbete äga rum mellan byggnadsstyrelsen och den myndighet, för vars verksamhet byggnaden vore avsedd, i detta fall generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och riksbanksfullmäktige. De till grupperna C), D) och E) hörande ärendena skulle behandlas av annan civil myndighet än byggnadsstyrelsen, som här mera skulle utöva en blott rådgivande verksamhet. Bland dylika myndigheter nämnas under C) fångvårdsstyrelsen och medicinalstyrelsen.

Av översikten i fråga framgår, att folkskolöverstyrelsen skulle i jämförelse med andra centrala ämbetsverk komma att med avseende på den statens byggnadsverksamhet, som berör dess verksamhetsområde, intaga en i påfallande grad undanskjuten ställning. Ur rent saklig synpunkt kan dock en dylik särställning icke sägas vara motiverad. Snarare skulle man kunna anse, att folkskolöverstyrelsen borde, om man tager hänsyn till egenarten av de ifrågavarande byggnaderna, i förevarande hänseende närmast likställas med medicinalstyrelsen. Om en byggnad för ett folkskoleseminarium gäller nämligen i lika hög grad som om en sjukhusbyggnad, att den är intimt beroende av de speciella ändamål den skall tjäna. Skall en seminariebyggnad verkligen motsvara sitt syfte, måste vid dess planläggning och utförande den pedagogiska och skolhygieniska sakkunskapen i full utsträckning komma till sin rätt.

Här må lämnas några antydningar om de synpunkter i pedagogiskt och skolhygieniskt avseende, som vid en dylik byggnads tillkomst måste beaktas. Redan vid val av byggnadstomt måste hänsyn tagas till byggnadens särskilda ändamål. Vad de vanliga klassrummen angår, måste pedagogiska och skolhygieniska krav bli bestämmade i fråga om rummens storlek och form, fönstrens storlek och anordning, golvbeläggningen, väggarnas färg m. m. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt trappuppgångar och korridorer samt åt anordningar för uppvärmning, ventilering och artificiell belysning. Härtill kommer, att seminarierna numera utrustas med ett stort antal specialrum. För undervisningen i biologi, fysik och kemi erfordras särskilda demonstrations- och laboratoriesalar med tillhörande materiellrum. Speciella lokaler behövas vidare för undervisning i teckning, i musik, i gymnastik, i manlig och kvinnlig slöjd samt i huslig ekonomi. Det är tydligt, att i fråga om alla dessa specialrum den pedagogiska sakkunskapen måste bli utslagsgivande, om de skola erhålla den förläggning, storlek, anordning och utrustning, som kräves, för att de skola kunna motsvara sitt ändamål. Slutligen må erinras om, att seminarierna numera äro försedda med särskilda bibliotekslokaler, för vilkas lämpliga anordning jämväl särskild sakkunskap är av nöden. Det sagda må vara nog för att visa, att vid uppförande av ett folkskoleseminarium hänsyn till byggnadens särskilda ändamål måste vara utslagsgivande lika väl som då det gäller byggande av t. ex. ett sjukhus.

Med hänsyn till den nyss gjorda jämförelsen skulle den slutsatsen ligga nära till hands, att folkskolöverstyrelsen borde beträffande seminariebyggnaderna tilläggas en befogenhet motsvarande den, som redan nu

tillkommer och fortfarande skulle tillkomma medicinalstyrelsen i fråga om hospitalsbyggnaderna. För vår del vilja vi dock icke ifrågasätta något sådant. Folkskolöverstyrelsen är icke utrustad med de för en dylik uppgift behöfliga tekniska arbetskrafterna, och en sådan anordning som den antydda skulle ju gå i motsatt riktning mot de strävanden att åstadkomma en mera enhetlig behandling av statens byggnadsärenden, som förevarande regeringsförslag vill främja.

Däremot synas icke några vägande invändningar kunna göras mot att det så ordnas, att folkskolöverstyrelsen beträffande byggnadsföretag för läroanstalter, som tillhöra dess verksamhetsområde, erhåller en ställning, analog med den, som enligt propositionen skulle tillkomma generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och riksbanksfullmäktige.

Att i det nu föreliggande förslaget en sådan ställning icke blivit folkskolöverstyrelsen tillerkänd torde närmast äga sin förklaring i historiska grunder. Folkskolöverstyrelsen är icke för närvarande genom givna författningsbestämmelser garanterad ett bestämt inflytande på ifrågavarande byggnadsärenden. Det bör här ihågkommas, att folkskolöverstyrelsen är ett helt nytt ämbetsverk, som började sin verksamhet år 1914, alltså efter det att det utredningsarbete, som ligger till grund för Kungl. Maj:ts proposition, blivit igångsatt.

Dock förhåller det sig ingalunda så, att planläggningen av de under de senare åren uppförda folkskoleseminariebyggnaderna utförts av överintendentsämbetet ensamt. Den nu pågående byggnadsverksamheten på ifrågavarande område kan sägas hava börjat med uppförande av seminariet i Landskrona år 1900. Efter ungefär samma typ som detta uppfördes senare seminariebyggnader i Strängnäs och Härnösand. Visserligen stodo dessa byggnader betydligt framom de gamla, men det låter sig icke förneka, att vissa betydelsefulla pedagogiska och skolhygieniska synpunkter vid dessa byggnaders uppförande icke blivit tillräckligt beaktade. Detta torde ock bevisas därav, att riksdagen senare för seminariet i Strängnäs måst till nybyggnads- och ändringsarbeten anslå betydande belopp och anslag i liknande syfte torde inom den närmaste framtiden behöva äskas för de båda andra här ovan nämnda seminarierna. Att de pedagogiska synpunkterna icke från början blivit tillräckligt beaktade, torde hava berott därpå, att det centrala organ för folkundervisningen, som den tiden fanns, nämligen folkskolebyrån i ecklesiastikdepartementet, icke förfogade över tillräckliga arbetskrafter för att kunna ägna berörda byggnadsärenden den ingående uppmärksamhet, som varit önskelig.

Då nu överintendentsämbetet senare framlade förslag till nybyggnad

i Luleå i huvudsaklig överensstämmelse med Landskrona- och Strängnäs-typen, fann sig också statsutskottet, när denna fråga år 1907 förekom inför detsamma, föranlåten att infordra yttrande från den under tiden tillkomna folkundervisningskommittén, vilken i detta som i flera avseenden fick ersätta bristen på ett centralt ämbetsverk. Kommittén framlade ett helt nytt utvidgat program. Med hänsyn till detta förklarade sig riksdagen icke kunna bifalla det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget utan anhöll om nytt förslag till följande riksdag. Sådant avlämnades också, grundat på kommitténs uttalanden. Efter den av kommittén sålunda uppgjorda planen hava uppförts icke blott seminariet i Luleå utan i det väsentliga jämväl de senare tillkomna seminariebyggnaderna i Växjö, Göteborg, Falun och Uppsala.

Det anförda torde tillräckligt ådagalägga betydelsen därav, att den pedagogiska sakkunskapen får ett avgörande ord vid uppförande av byggnader för ett seminarium, och måste därför anses innebära ett starkt motiv för att folkskolöverstyrelsen inom sitt område får medverka vid de byggnadsföretag, som kunna sägas tillhöra dess verksamhetsområde, på samma sätt som t. ex. telegrafstyrelsen i fråga om för dess verksamhet avsedda byggnader.

Ett sådant medinflytande för folkskolöverstyrelsen betingas dock tydligen icke av blotta formella likställighetskrav, det är framför allt sakligt grundat i förhållandena själva. Till en av folkskolöverstyrelsens förnämsta uppgifter hör att hava omsorg om utbildning av lärare för våra folkskolor. Ej minst viktigt i detta hänseende för överstyrelsen är att tillse, att de för nämnda utbildning erforderliga läroanstalterna, alltså seminarierna, erhålla tillräckliga och ändamålsenliga lokaler. Det är att motse, att inom en snar framtid flera nya seminariebyggnader måste komma till stånd. Åtskilliga av våra folkskoleseminarier hava gamla, otidsenliga lokaler, och det starka behovet av större tillgång på lärarkrafter för folkskolorna kräver utvidgning av befintliga seminarier och upprättande av nya. Redan för närvarande har folkskolan att dragas med en betydande lärarbrist, och man kan befara, att denna skall ökas, i den mån man alltmer försöker ersätta nu tjänstgörande lärare utan verklig behörighet för folkskolläraryrket med fullt kompetenta lärarkrafter.

Det tillkommer därför folkskolöverstyrelsen att hos Kungl. Maj:t föreslå åtgärder för lärarbehovets tillgodoseende, och den grundläggande åtgärden i detta hänseende måste bliva uppförande av nya seminariebyggnader. Härvid har överstyrelsen att tillse, att det åstadkommes en mot föreliggande behov svarande tillgång på både manliga och

kvinnliga lärare, och att vid seminariernas förläggning hänsyn toges till behovet inom olika delar av landet. Överstyrelsen har alltså att uppgöra en plan för seminariebyggnadet avsedd för en avsevärd tid framåt och att sedan i samband med övriga anslagsfrågor, som skola gå till riksdagen, efter hand göra framställning om anslag till behövliga seminariebyggnader. Men om sådant förslag skall kunna framläggas, måste överstyrelsen givetvis hava tillgång till ritningar och kostnadsberäkningar, vilka det givetvis skulle bliva den nya byggnadsstyrelsens uppgift att i samråd med överstyrelsen bringa till stånd.

Det blir därför nödvändigt, att folkskolöverstyrelsen får rätt att anmoda byggnadsstyrelsen om utarbetande av sådana ritningar och kostnadsberäkningar. Sedan dessa blivit uppgjorda, måste de tydligen överlämnas till överstyrelsen för att bifogas dess utredning och förslag om den nya byggnadens förläggning och anordning. Det torde ligga i öppen dag, att överstyrelsen måste äga tillgång på dessa kostnadsberäkningar även av den grund, att överstyrelsen vid sina i ett sammanhang framlagda förslag om anslagsäskanden av riksdagen måste vara i tillfälle att väga kostnaderna för olika ändamål mot varandra.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår just den ordning för nybyggnadsfrågors behandling, som i den föreliggande propositionen föreslagits skola gälla ifråga om de byggnadsföretag, som beröra till exempel telegrafstyrelsens verksamhetsområde, vilken ordning tillämpad på seminariebyggnaderna sålunda skulle innebära, att folkskolöverstyrelsen finge taga initiativ till byggnadsföretaget och att de uppgjorda ritningarna med mera överlämnades till överstyrelsen, som hade att bringa ärendet under Kungl. Maj:ts prövning.

Den nu angivna ordningen har i verkligheten också blivit följd beträffande det seminariebyggnadsföretag, för vilket utredning och förslag åstadkommits efter folkskolöverstyrelsens tillkomst, nämligen den utvidgning av Luleå folkskoleseminariums lokaler, som beslutats av 1916 års riksdag i samband med godkännande av förslaget om nämnda seminariums ombildning till dubbelseminarium. Sedan överstyrelsen åstadkommit en grundlig utredning angående lärarbehovet i Norrland, angående förläggningsfrågan, i vilken en mängd framställningar och förslag förelågo, angående förhållandet mellan manliga och kvinnliga lärarkrafter med mera och kommit till det resultatet, att spörsmålet om ökad tillgång på lärarkrafter för Norrland borde närmast lösas genom en utvidgning av det manliga seminariet i Luleå, gjorde överstyrelsen efter överläggning med rektorn för nämnda seminarium upp en första plan

för de erforderliga byggnaderna. Genom skrivelse från chefen för ecklesiastikdepartementet anmodades därefter överintendentsämbetet att biträda överstyrelsen med utarbetande av ritningar och kostnadsförslag. Överintendentsämbetet uppdrog, sedan ämbetet och överstyrelsen gemensamt uppgjort ett mera bestämt byggnadsprogram, åt arkitekten hos ämbetet G. Hermansson att göra upp ritningar för byggnadsföretaget. Sagda ritningar med tillhörande kostnadsberäkning överlämnades av överintendentsämbetet till överstyrelsen, som bifogade desamma till sitt underdåniga utlåtande i frågan.

Skulle frågan om nybyggnad för folkskoleseminarium komma att behandlas på det sätt, som angives under punkt A) sidan 168—169 i propositionen, skulle detta tydligen innebära en betydande avvikelse från den ordning, som förts fram av omständigheterna själva och som visat sig vara den mest ändamålsenliga.

icke blott vid själva uppgörandet av byggnadsförslaget torde överstyrelsens medverkan vara av nöden. Detta synes med lika stort fog för de pedagogiska och skolhygieniska synpunkternas tillgodoseende böra vara fallet i fråga om uppförandet av byggnaden, då därunder tydligen olika pedagogiska och skolhygieniska spörsmål kunna uppstå och kräva beaktande. Det samarbete mellan byggnadsstyrelsen och folkskolöverstyrelsen, som jämväl i detta avseende kan behövas, torde lämpligen kunna vinnas, om även beträffande de byggnader, som skola stå under folkskolöverstyrelsens överinseende, tillämpas vad som angives under punkt B): 9) och 11) å sidan 169 i propositionen.

Givetvis skulle det varit önskligt, att de synpunkter, som här ovan angivits, kunnat komma till beaktande redan under förevarande ärendes förberedande behandling. Att så icke skett torde bero därpå, att folkskolöverstyrelsen icke varit i tillfälle att avgiva något officiellt utlåtande i frågan.

Med stöd av det anförda få vi vördsamt hemställa,

att riksdagen, därest riksdagen skulle komma att fatta beslut i huvudsaklig överensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition nr 258 angående omorganisation av och lönereglering för överintendentsämbetet med mera, måtte göra det uttalandet, att ärenden angående nybyggnader för sådana läroanstalter, som tillhöra folkskolöverstyrelsens verksamhetsområde, böra behandlas i samma ordning, som skall tillämpas i fråga

om ärenden angående nybyggnader, avsedda att användas för verksamhet, som står under generalpoststyrelsens, telegrafstyrelsens eller riksbanksfullmäktiges inseende.

Stockholm den 2 maj 1917.

N. O. Bruce.

O. Bergqvist.
